

Erindringer af Christian Gravesen, Houstrup, Henne Sogn

Redigeret og kommenteret af Søren Manøe.

Under et besøg for mange år siden hos Karl Krummes i Stausø, fik jeg kendskab til nedenstående erindringer, som hermed bringes med få rettelser og moderniseret retskrivning. Efterfølgende kommenteres og uddybes visse punkter i erindringsstoffet.

Jeg er født d. 26/1 1830 i Houstrup på den gård, hvor mine bedsteforældre boede til deres død. Bedstefar, Kresten Gravesen, var født i 1769 og døde 82 år gammel i 1852. Bedstemor hed Kirsten Madsdatter, hun døde i 1834. Mine forældre, Ane Katrine og Adser Christensen, ejede en lille gård på 2 tdr. hartkorn. Min bedstefar havde købt ejendommen i slutningen af 7-års krigen¹. Inden han købte gården boede mine bedsteforældre i et hus på Nr. Nebel Sogns jord i Klinting.

I flere år tog bedstefar til Grønland som hval- og sælfanger. Han kunne fortælle adskillige tildragelser, som jeg, en 10-12 års dreng, gerne ville lægge øre til. Han var med i søslaget på Københavns Red i 1801. Han var ombord på blokskibet »Prøvestenen« og fortalte altid med stor begejstring om de mange episoder, som interesserede mig meget.

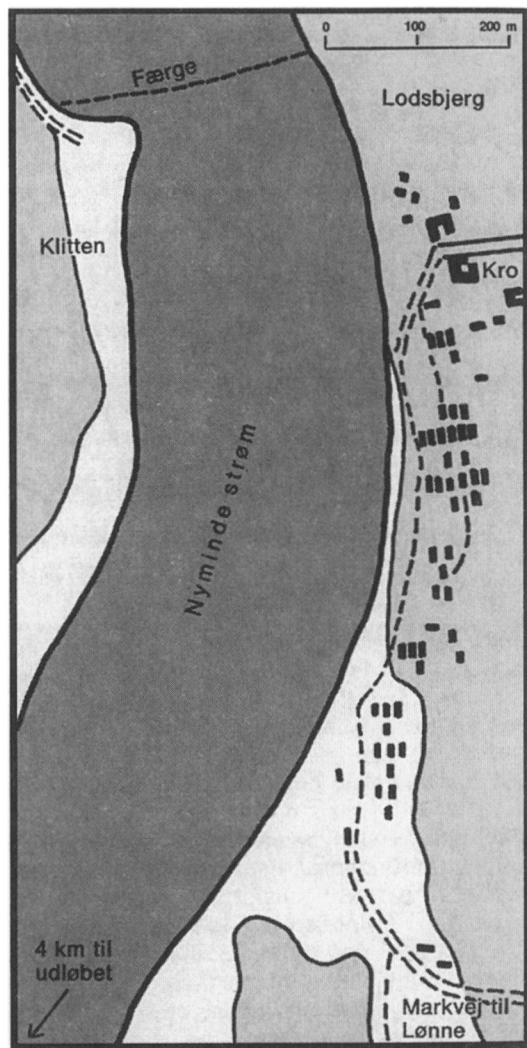
Mine bedsteforældre havde i deres ægteskab to sønner og to døtre. I 1824 overlod de gården til min far, men bedstefar blev ved med at hjælpe til med gårdens drift. Far drev fiskeri ved Nymindegab om foråret i 11-12 uger. Han havde selv en femmandsbåd og en stor del redskaber. Han betragtede dette fiskeri som en uundværlig bifortjeneste. På den tid lagde klitboerne ikke så stor vægt på landbruget.

I forårstiden var der mellem 20-25 bådelag, og hvert lag havde en besætning på 6-7 mand, så det var nødvendigt med lige så mange kvinder til hver båd for at ese krogene og holde

redskaberne i orden. Jeg måtte hjælpe mor og bedstemor, og det traf sig ikke sjældent, at vi fik et læs fisk eller to hjem, som vi med hinanden skulle have gjort i stand, nedsaltet og derefter tørret, for at fisken som handelsvare kunne føres på markedet sidst i juli måned.

Min far opgav fiskerierhvervet i 1840. Båden og redskaberne blev ført af en anden mand, så det, som vores andel heraf gav, betød en fortjeneste². Kort efter at jeg var blevet konfirmeret, tog jeg plads ved båden som dreng i forening med to mand mere. Vi skulle fange den nødvendige orm til esning eller madding. Det kneb ofte med at skaffe den nødvendige es.

I 1847 kom jeg som femte mand med båden på fiskeri, og da var fiskeriet af betydning. Der var da 70-75 fiskeboder med 4-5 mand i hver. I alt blev omkring 300 yngre og ældre folk beskæftiget ved fiskeriet. Det var en oplevelse at se den lyst og interesse, hvormed de gik op i travlheden, men også at se den enighed, der var. Var det rigtigt fiskevejr, da var der arbejde til enhver båd på land og på havet. Boderne var bygget i rækker side om side, gade op og gade ned oppe på klitskråningerne. Derfra og ned til landingsstedet for bådene var der 30-40 favne. Der kom ikke sjældent fremmede for at bese stedet, og der kunne jo tænkes både så og så, eftersom mænd og kvinder i så stort tal levede der mellem hverandre, men der sporede ingen efterslæt. De levede kysk og tugtigt, og enhver holdt sin ære højt.

Fiskebodernes placering ved Nymindesøen, som den fremgår af Geodætisk målebordsblad fra 1876. (efter Bygd 1971)

Fiskeriet foregik med åbne både. De var drægtige og gode søfartøjer. Vi kunne få opblæst, som vi kaldte det. Det var, når der blæste en halv storm. Så kunne der godt gå nogle dage med morskab, så dansede vi i de største boder, hvor der var pæne fjælegulve. Der var altid en spillemand at få fat på, så det gik helt pænt³.

Der var kun tre familier, der da boede i Nymindesøen. Et lille krosted, toldbolig og et lille hus for lodsens ved foden af lodsbjerget.

Der blev fisket hvilling og torsk i så store mængder, at der blev anlagt et salteri. Det var den lille Chr. Jacobsen, som byggede sig en bopæl derude. Han købte så al fangsten fra en 5-6 både, som blev saltet og derefter tørret og afsendt til markederne sydpå. Salget skete efter vægt.

Efter 1840 tog min far sig af landbruget. Mine to søskende var tvillinger og ti år yngre end jeg. Eftersom de voksede til, hjalp de mine forældre. Jeg skulle helst ud i det fremmede, når fiskeriet var slut. I reglen skete det inden Sankt Hans. Som så mange andre rejste jeg til Rømø. Vi gik ud fra Kjelst⁴ med en lille dæksbåd, som førtes af en mand fra Ho. Han havde den tur hvert år, og for en billig penge sejlede han os tjenestefolk til Rømø. Når vi så løb an ved nordpynten på øen, satte han flag, og så kom de kørende med befording, dem som vi skulle tjene hos. Jeg og en karl fra Holmsland havde tjeneste hos Hans Dahls enke på den allernordligste gård i Juvre. Hun havde syv børn hjemme hos sig – fem døtre og to sønner –, tilligemed sin gamle mor. De to ældste døtre kom efter os med det danske flag på en lille stang. Da det var første gang, vi skulle tjene hos dem, så måtte de jo underrettes. Straks tog de os hånd i hånd og bød os velkommen med et kys af hver af dem. Vi kørte så til hjemmet, hvor vi blev særdeles venligt modtaget.

Udsnit af fiskerboderne ved Nymindegab. Efter Sigurd Enggård Poulsen. 1981.

Vort arbejde bestod i høbjergning, og det stod på i to til tre uger. Der var stor udstrækning af marskenge, men ingen gest. Foruden den mængde hø vi bjergede, blev der solgt og leveret 10-12 læs hø til Sønderland, hvor der ingen eng var. Vi to mand gjorde det på den måde, at vi stod op om natten kl. 1, til hvilken tid de to ældste døtre vågnede for at kalde på os og for at have kaffen færdig. Vi havde vores eng ude i nordøst, ca. 1000 alen fra gården, hvor vi begyndte og endte i 1½ fjerdingssvejs afstand. Her ude brugte vi så høleen fra kl. 2½ om morgenen til kl. 9. Så kom den

ungste af pigerne med nykogt, varm grød og nogle ristede bakskulde til davren. Når vi så havde spist, lagde vi os til i 1½ time. Vi tog fat igen til middag, og om eftermiddagen, når vi havde spist og hvilet os lidt, så arbejdede vi i høet. Der blev som regel læsset et læs hø et par gange om ugen, og det blev kørt sydpå, når vi ikke selv skulle køre en del i hus. Sådan blev vi ved og var færdige med høet til høsten af markavl skulle begynde. Den bestod af valneg (?) byg og havre og en lille del kartofler. Når vi havde alt i hus, måtte vi belave os på at tærskes, og alt skulle være tærsket inden Mikkelssdag⁵,

når vi skulle rejse hjem. Når vi var færdig med plejlen og ligeså med høleerne, blev vi hentet med vogn og satte højt derude på engen (?). Vi kom med smuk sang, og flaget blev hejst derhjemme på gården. Det hele sluttede med et lille gilde, og vi fik os en dans til.

Når det blev Mikkelsdag, rejste vi hjem fra Rømø med samme lejlighed igen til Kjelst, og derfra til fods til hjemmet. Vi havde en fortjeneste på 12-13 daler courant- det var ca. 42 kr.

Efter hjemkomsten måtte der tages fat på et og andet, hjælpe far med hjelmeplantningen og meget andet efterårsarbejde, samt se efter at fiske lidt, når vejret tillod det. Således gik det i to år 1846-47. I 1848 tænkte jeg, at det skulle gå ligesom tidligere år, og jeg havde lejet mig hen til en mand i Juvre by på Rømø. Han hed Anders »Busseronner«, det kaldtes han til daglig, men det blev en ganske anden håndtering.

Krigen brød ud, og i slutningen af marts, blev jeg ved en ekstra session udskrevet til orlogstjeneste med ordre om uopholdelig at give møde i Århus. Da vi kom til Varde, lå der kontraordre om at møde på Fanø. Vi kom derover og blev foreløbig indkvarteret hos borgerne, indtil vi kunne få nogle fartøjer sat i stand. Ligeledes skulle vi forsynes med håndvåben og nogle mindre haubitsere⁶ til fartøjerne. Da vi endelig fik vor flåde i sejlklar stand, kom der en afdeling infanterister til øen. Dem fik vi ombord, for at sejle dem til Føhr og Sild. Nogle af soldaterne forblev på Fanø (Nordby) og i Sønderho. Vi tog krydskutterne med fra Føhr, Amrum og List og de to fra Sønderho og Fanø (Nordby). Det blev en hel lille flotille på mindst 10 fartøjer, som fik navnet »Eskadrillen«⁷. Sommeren gik med sejlads og øvelse i brugen af håndvåben. Det var jo en stilling i fred og ingen fare. Dog skete der det sidst i juni, da vi lå nogle både ved Amrum, at tyskerne en morgenstund kom i to Rudbølpramme

med en del infanterister og gik til ankers 3-400 alen fra os. Vi blev alarmeret: »Alle mand på dæk«, hver enkelt med skarptladte geværer. Da fjenden så, at vi var stærkt bemanded på vore ti fartøjer, gjorde han klar ved flodtid at gå tilbage til Føhr. Kort tid efter gik vi under sejl for i søen at gå til Fanø (Nordby), hvortil vi ankom næste dags formiddag, hvor vi gik til ankers i havnens munding. Kommandøren havde i sinde at sejle til Nymindegab og spurgte, om én eller to af de befarne var kendt med sejladsen gennem Refshorn⁸. Jo, der var fuldbefarne Peder Jepsen fra Lønne og Hans Toft fra Fanø. Vi kom samme dag under sejl for at gå til Nymindegab, hvor hele eskadren kom heldigt med lods over barren og ind nedenfor kroen, hvor vi gik under sejl for at gå til Ringkøbing. Vi kom med lods heldigt gennem fjorden til Ringkøbing. Borgerne der og hver mand blev ganske videbegærlig, hvad det dog skulle betyde med en sådan krigsflåde. Vi opholdt os der i et par dage. Så gik det roligt tilbage til vor ankerplads i Nymindegab for to dage, hvor vi herfra kunne have frihed til at komme hjem til kæresteren og forældre. De blev så beroliget ved, at vi havde plads langt udenfor fjendens skudvidde.

Vi kom under sejl om morgenen d. 26. juni og kom heldigt gennem farvandet og styrede ad Fanø til, hvor vi gik til ankers ved solnedgang. Vor station blev derefter Nordby og Sønderho, og tiden gik med øvelse i felttjeneste med soldaterne. Efteråret kom, og vi fik våbenhvile for vinteren. Efter afmønstringen rejste jeg hjem og mødte igen efter ordre. Vi blev indkaldt sidst i marts 1848, men der var ikke synderligt at gøre. Det fartøj jeg var på hed »Ingeborg«. Det var en ny jagt, og vi lå det meste af sommeren ved Sønderho. Så skete det en dag, men vi lå ved Fanø (Nordby), at lods-galeasen »Ejderen« lå opankret på Fanø Red,

L. Tuxen: Solskinsdag mellem fiskerboderne ved Nymindegab. Foto af maleri: Udlånt af Varde Museum

bemandet med dansk mandskab. Den var let armeret for at tjene i transportfart og skulle nu til søs. Vi blev da to mand beordret til at gå i lods båden til den gamle lods for igen at gå ombord i nævnte fartøj for at lodse den over Barren⁹ ud i rum sø. Som vi var vel ankommet og lagt vor lods båd agterud, blev der, efter at ankeret var hevet op til spring, varskoet mandskabet »til vejrs at gøre sejl los«. Under denne manøvre faldt en mand ned fra bramræen og traf med hovedet mod »druen«¹⁰ på en kanon og slog sig, så han straks døde¹¹. Det blev så ikke noget af at komme til søs den dag. Der blev en sørgelig forstyrrelse ombord. Den døde blev bragt i land for at begraves på Nordby Kirkegård på fjerde dagen. Han blev fulgt af alle sine krigskammerater og flere til. Ombord var flaget hejst på halv stang, og kanonskud blev afgivet. Mange flag sås på halv stang den dag. Samme dag som begravelsen var forbi, rustede

vi os atter til at komme ombord på gallivten (galeasen?) for at gå Grådyb ud. Det gik heldigt for sig med frisk kuling fra øst. Det fik vi at mærke på krydsturen tilbage. Vi blev så gennemvasket, at det var en lyst. Båden var forsynet med 2 master, 1 sprydsejl på hver og en stagfok på et lille bovspryd. Den var komplet udhalet og en dygtig sejler. Når vi var hjemme om vinteren, var der arrangeret gilder og lystighed for de hjemvendte krigere. I denne urolige tid fandt jeg min pige, min skat. Hun ville »så med mig«, som der synges i sangen, og hun var med mig i tankerne dag og nat. Jeg skrev til hende, og hun til mig, og det holdt mit mod oppe mange gange.

Vi fik igen vinterfrihed og kom som regel hjem i oktober måned. Jeg kom så i gang med at være vinterlærer for yngste klasse i Billum skole november til maj 1848-49, men det kneb. Der kom gerne indkaldelsesordre i den første

halvdel af april, og der måtte så en stedfortræder til skolen. Alligevel ville de ikke af med mig, og jeg beholdt skolen i tre vintre. Det var en stor skole med 30 børn i hver klasse, og der var kun denne ene skole i Billum sogn. Jeg fik 11-12 rigsdaler courant i løn samt kosten og fri station. Hvert barn kom med en kage til jul, og den første vinter tog jeg kagerne med hjem. Far kom kørende efter mig og kagerne. Den dag, børnene kom med kagerne, fik de et lille bal. De næste to år solgte jeg kagerne til en mand, der boede i nærheden af skolen.

I april 1850, da der kom indkaldelsesordre, måtte vi vende næsen mod København. Vi mødte i Fredericia for med transportdamper at gå videre til København. Det kneb for os to forlovede at skilles, for derfra kunne jeg ikke gøre en smut hjem for at besøge hende, og det var i så fald forbunden med stor fare. I Guds navn skiltes vi og bad i hans navn til, at vi kunne mødes igen. Vi kom for sent til Fredericia og måtte derfor indkvarteres hos borgerne. Det varede i ti dage, inden der kom en damper igen. Jeg kom til at træffe sammen med en

Linieskibet »Skjold«. Slaget ved Rügen 1864. Maleri af Chr. Blache, Orlogsmuseet.

lærer Terkildsen fra Billum, og vi tog ud at bese slagmarken ved Fredericia. Dernæst ville han besøge sin bror, som var lærer i Brøndsted, og det gik jeg med til. Vi kom så en 14 dage efter, at vi var rejst hjemmefra til København og meldte os på Gammelholm, hvor der var hvervningsskontor. Det var alt sammen i orden. Der var ingen brug for os foreløbig, så vi måtte se at få logi enten på en kaserne eller ved en sovevært. Vi tog ind på Kvæsthusgadens kaserne og besluttede os til at gå sammen med Holmens folk til arbejde på arsenalerne. Hermed gik der ti dage, men en søndag morgen kom ham i den røde frakke og beordrede fire mand, Peder Jørgensen, min fætter John Adersen, Nr. Nebel, Christian Christensen, til om to timer at møde på Toldboden for at gå ombord på linieskibet »Skjold«, som lå på Reden i nærheden af »Trekroner«. Vi bad om at få tid til at skrive det brev færdigt, som vi var i gang med, og det fik vi lov til, men vi skulle skynde os. Vi kom så til Toldboden, hvor der lå en båd parat til at sejle os ud til linieskibet, hvor vi fik anvist vor stilling ved en skytsseddel. Min plads under »klart skib« var ved brugen af en kanon på øverste dæk, være med til at ro en barkasse, når denne skulle bruges, høre til at beslå store bramsejl, og under spisning høre til den anden barkassebakke. Der var således otte mand til hver bakke, og de otte mand havde to bakker, der lignede de træbøtter, som på større gårde bruges i mælkekælderer til at si mælken op i. Bakkerne var forsynet med to fine messingbånd med bakkens navn og nummer på. Hele mandskabet var inddelt i bakker f.eks. med navn efter redningsfartøjer, travilie, jolrà, sluprà, skibsmandsbakke, bådsmandsbakke osv. altid med otte mand i hver bakke.

Når vi skulle skaffe (spise) til middag, stillede vi op, det halve mandskab i to geledder mod kabysen. Kokken uddelte så deres part af kød

og flæsk til hver 8-mands bakke. Det var dagen forud blevet afvejet, mærket og modtaget af baksmanden. Derefter slængte hver bakmandskab sig hen til batteriet.

Når man havde delt sulet i otte lige store dele, så gik to mand i opstilling igen, hver med en bakke hen til kabysen for at modtage den portion ærter eller grød, som hørte til. Det vil sige den ene dag ærter, den anden dag grød, flæsk til ærter og kød til grød. To mand af bakken havde bakketørn, som man kaldte det. Kun den ene vaskede bakkerne og holdt dem pudse. Denne bakketørn gik skiftevis en uge ad gangen.

»Skjold« opholdt sig det meste af tiden i Østersøen. Tiden blev brugt til øvelser med brugen af kanonerne, håndvåben og sejlrigningen. En gang om ugen var der »klart skib«. Det vil sige, at når der blev blæst, gongongen lød og klokker klippede, da skulle hele mandskabet – 600 mand – hver især søge sin plads ved kanonerne, ved krudt og kugler, klar med håndvåbnene, klar ved fartøjerne, sejlrigningen osv. Alt skete i en fart såvel nat som dag. Når hver mand var set på sin plads, og en halv times tid var gået, blev der blæst af, og alle gik så til det, han forlod. Vor ankerplads var ud for Kielerfjorden, men vi havde et par dage egentlig med sejlads i Østersøen, hvor vi øvede i sejlads. I god tid aftenen før kom vi som regel ind til vor ankerplads. Så hændte det en dag, mens vi manøvrerede i Østersøen med »Skjold«, at søvante blev beordret til, som de engang imellem blev det, at entre i vanterne op under mærset. Én af dem kom baglæns i havet. Straks sprang en underofficer, uden først at kaste trøjen af, i havet og kom op med manden, og han blev således reddet i god behold. Jeg tænkte tit på, at jeg ofte har entret i storevant over mærset og i stagvant for at komme på bramràen. Hvem Gud vil bevare, han er udenfor

fare. Vi havde en topgast, som det hedder. Han og 4-5 mænd af den benævnelse havde deres station i mærset. Han hørte til det store bramsejl sammen med mig og otte mænd. Vi skulle entre fra dækket og derop. Han boede jo halvejs deroppe. Det skete så en dag, hvor vi var under sejlmanøvre, at den unge mand, som var helbefaren, blev beordret ud til nåken (nokken?) på mærseråen, hvor der var lidt i uorden. Vinden var stille, og så fristedes han til at gå ud oprejst på råen, skønt man eller går den tur på alle fire. Da han var et stykke ude, kom hans fødder til at glide på en skånefillingsmåtte, som beskytter sejlet for ikke at nages i stykker. Han faldt i havet, og selv om der kom en bemandede challup i vandet, var og blev han borte til stor bestyrtelse for alle mand ombord. Særligt officererne tog sig det meget nært. Det var mest sandsynligt, at han i faldet havde ramt mundingen på en kanon, som alle var i færdig stilling og udhalet i portene. Han blev ikke fundet, og vi måtte efterlade ham i Østersøens vande. Var han faldet i vandet uden at støde på noget, ville han ikke være blevet borte, for han var en god svømmer.

Efter slaget ved Isted og Frederiksstad blev der våbenstilstand. Vi gik så til København og lagde ind i flådens leje og fik aftaklet skibet. Al inventaret blev bragt på plads, og mandskabet kom ombord i fregatten »Dronning Marie« for at få hende tiltaklet og færdig til at sejle i Østersøen igen til en sejlprøve i en 14-dages tid sammen med fregatten »Havfruen«.

»Dronning Marie« kunne ikke klare sig, hun var blevet raseret fra lineskib til fregat, og besætningen var mindsket med 200 mand. Vi kom så endelig i oktober måned til København og lagde hende ind i flådens leje og aftaklet. Vi var så færdige for det år, blev hjempermitteret i oktober måned, så jeg atter kom til skolen i november 1850. I marts året efter blev der så af

sognets beboere arrangeret et bal på Hennegård for de i kommunen hjemvendte krigere. Det var med flot dækket bord med varm mad og vin til. Talen blev holdt af pastor Brandt, præst for Henne og Lønne sogne¹². Hver mand havde sin dame med, og vi dansede hele natten afbrudt af kaffepauser. Der var en munterhed og begejstring over al måde. Vi to forlovede var så lykkelige ved hinandens side over, at denne farefulde krig var til ende.

Jeg blev ved skolen til 1. april, og d. 4. maj tog jeg igen på fiskeri ved Nyminde, og alt gik vel med en god fortjeneste. Dernæst tog jeg tjeneste hos en mand her i Houstrup, Ole Jepsen. Den øvrige tid var jeg hjemme hos mine forældre og ydede også lidt hjælp hos min kærestes forældre. Jeg agtede at flytte dertil til efteråret, idet det var vor bestemmelse, at vi ville holde bryllup til oktober.

Min svigerfar, Gunde Nielsen og hans kone, Ane Marie Sørensdatter havde ejet deres gård i 50 år¹³. De havde i sin tid fået den overdraget af Gundes far, Niels Gundesen. Han havde også ejet gården i 50 år. Mine svigerforældre havde syv børn, to sønner og fem døtre.

Vort bryllup stod d. 26. oktober 1851 i Henne kirke ved pastor Brandt. I juli året efter blev vor lille datter, Ane Marie, født¹⁴. Min svigerfar kunne og ville hjælpe med gårdens drift. Han syntes, jeg kunne tjene noget ved fiskeriet.

Min svoger, Niels Gundesen, og jeg fiskede derfor hver anden uge i den sædvanlige fisketid. Det gik i to år, men i marts 1854 blev jeg ganske uventet udskrevet til orlogstjeneste. Vi havde været på session i januar, som de søindrullerede var hvert år, og da havde de ingen brug for mig. Den fransk-russiske krig bevirkede, at vi fik session igen i marts, og da jeg stod som halvbefaren, måtte jeg med igen. Det var en slem streg i regningen. Vi blev alle meget betagne og vidste ikke bedre råd end at leje en

mand for mig, når jeg kom til København, men trods ihærdige anstrengelser lykkedes det ikke.

Vi fik fregatten »Tordenskjold« tilrigget. Vi halede og bugserede den ud på Reden. Så fik jeg endelig en stillingskommissionær – en befaren mand, men da han indtog min plads i chaluppen og ville ro for mig ud til skibet, brækkede han en åre, måske fordi han ikke ville med. Han blev fremstillet for chefen, som ikke ville have ham i mit sted, altså var jeg nødt til at blive, og det var tæt på tiden, da vi skulle sejle.

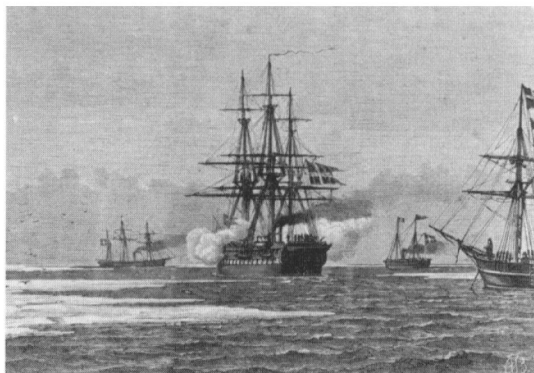
Jeg spurgte og fik lov til at gå i land for at få mine penge sendt hjem. De beroede hos krigsassessor Pagh. Jeg fik tillige skrevet til hjemmet, særligt til min kære hustru, og det var med tårer, thi det var kommet dertil, at vi skulle gå til Vestindien, under hvilken rejse vi ikke i måneder kunne få efterretninger om hinanden. Det var jo noget så ukendt for en mand herfra at rejse til Vestindien og tilmed forbundet med mange farer, et usundt klima, gul feber osv. Det var noget der taltes om derhjemme, og det gjorde min Marie mere harmfuld. Da endelig dagen blev bestemt for afrejsen, skrev jeg igen til hende. Jeg fik brev fra hende, inden vi afgik. Hun skrev, at pengene var modtaget, og at hun havde født os en datter¹⁵.

Den 1. maj afsejlede vi fra København med fregatten »Tordenskjold«. Dette nye, stolte skib skulle for første gang ud af flådens leje. Vi skulle først anløbe St. Thomas, og kanonerne dundrede, da vi for fulde sejl stod ud af Sundet. Der var så mange skønne sommerpartier inde på kysten, og da vi passerede Kronborg, blev der saluteret igen.

Vi lå en dags tid under den norske kyst med stille vejr, hvorefter vi sejlede over Nordsøen. Med alt vel nåede vi Den engelske Kanal, som vi også kom heldigt igennem, og d. 15. maj satte vi kursen efter Sankt Thomas.

Alt gik vel under hele rejsen, som varede i 22 dage og nætter. Rejsen var så ensartet under østpassaten, vinden var alle tider den samme, og vort arbejde ligeså.

Om morgenen kl. 6 begyndte vi med rengøring overalt. Når vi var færdige med det, blev der stukket reb ud af mærssejlene og bramsejlene sat til. Kl. 8 skaffede den halvdel af mandskabet, som havde vagt, og derefter den anden halvdel, som skulle have vagt fra kl. 8-12. Hen på dagen fik vi eksercits ved kanonerne og håndvåbnene. Jeg havde grumme lidt at bestille, da jeg hørte til formærsejl at beslå, gøre fast, og det blev ikke beslået i de 22 dage. Jeg blev temmelig magelig, doven og fed, men det blev hele mandskabet. Vort proviant var udmærket godt. Vi spiste kun rugsigtebrød, skouråker (skovringer?), og der stod altid et brødfad åbent, hvoraf vi måtte tage efter behag. Det var i reglen om søndagen, at vi fik ærter med 1/2 pund flæsk. Mandag halvgrynsgrød og 1 pund saltet kød, og sådan hver anden dag til middag. Ved kabyssen fik vi ved smørstikkeren hver mand 1 lod smør til grød. Han havde en form, hvori der kunne trykkes 4 lod. Tre dage efter, at vi havde passeret kanalen, fik hver mand besked på at gå til forvalteren og tage sig et sæt hvidt tøj, skjorte, bukser, en blå krave med hvide striber eller snore og et rødt sjal, to alen langt, til at bruge om halsen, en stråhat med bånd, hvorpå der stod skibets navn »Tordenskjold«. Dette fine tøj måtte kun bruges om søndagen og til parade. Mandskabet skulle stille op med halvdelen på hver sin side af skibet. De lige numre var kongens kvarter om styrbord, og de ulige numre var dronningens kvarter om bagbord. Officererne kom så kl. 10 langs dækket, og chefen bagefter. Chefen må have lagt mærke til mig fra den gang, hvor jeg ville leje en anden i mit sted, og han kunne godt have friet mig for denne rejse. »Hvordan

Fregatten »Tordenskjold«. Maleri af Chr. Blache. Orlogsmuseet

har De det? Hører De noget?» spurgte han. »Grumme lidt, hr. kommandør. Jeg har det særdeles godt, men det værste er, at jeg længes mod hjemmet«, svarede jeg. »Ja, det skal De ikke, vi bliver ikke borte så længe«, svarede han. Denne samtale fandt sted en dag, da jeg stod vagt ved hans kahyt. Han talte også til mig et par gange på hjemrejsen. Han spurgte mig, hvordan jeg nu var tilfreds. Jeg hilste og takkede og sagde, at jeg var godt tilfreds. Efter 22 dages lykkelig rejse fra Kanalen nåede vi Sankt Thomas d. 8. juni og gav ved vores ankomst salut, som besvaredes fra land. Vi gik samme dag til Sankt Croix. Også der blev der afgivet salut og hilst igen. Vi gik til ankers i Christianssted, hvor vi tog ophold og betragtede stedet som station. Vi besøgte derfra Sankt John og flere øer med Sankt Domingo. Vi opholdt os her i syv uger, førend vi begyndte vores hjemrejse.

Vi gik fra Sankt Croix d. 30. juli og til Sankt Thomas. Derfra d. 31. om formiddagen med kurs mod New York og havde dertil ti dages rejse med meget uroligt vejr. Ved ankomsten blev vi bugseret af en lille, sort damper ind til

byen og salutede, som blev besvaret fra den store fæstning. Vi lå her for anker i to dage og var øjenvidne til megen lystsejladts og stads.

Efter at »Tordenskjold« var bragt i rum sø, og alt var vel, fortsatte vi hjemrejsen, som gik lidt langsomt. Stormen turede af og til med os, inden vi nåede Den engelske Kanal. Vi kom til København midt i september. Derefter var vi på en ti dages sejlprøve i Østersøen med »Havfruen«, så det blev allersidst i september, før jeg kom til mit hjem.

Jeg modtog brev, medens jeg var i Vestindien, men det var jo et par måneder gammelt. Jeg var dog glad for det, som den eneste hilsen fra min hustru i fem måneder, men Gud være takket, jeg omfavnede hende karsk og sund. Hendes gamle mor og hendes ældste søster var begge døde i sommerens løb. For øvrigt var alt i bedste velgående. Takket være Gud, for at han skikkede mig skånet for al uheld til mit kære hjem.

Den 14. oktober, efter at vi havde fået »Tordenskjold« lagt ind i flådens leje, befriet hende for al inventarius af sejl, toværk, kanoner, kugler og krudt, kunne vi gå fra borde, efter at kommandoen var strøget. Det er den lange vimpel, som dag og nat vajer fra stortoppen.

Da jeg kom hjem og tog min kære hustru i favn, fået takket for bevarelsen og talt med familie og naboer, tog jeg atter sammen med min gamle svigerfar gårdens drift i hænde. Min kære Marie kunne lettes for hendes det værste slid, thi hun havde været for hårdt med den sommer, og vi tog alle glade og jublende ved med hverandre. I november holdt vi så et lille barselsgilde over vores lille Trine¹⁵, som blev født i april og døbt, medens jeg var borte. Allerede først i oktober begyndte hjelmeplantningen dengang. De kørende beboere tog del i det og plejede at tjene en 60 rigsdaler i et par

måneder. Derudover fik jeg 10 rigsdaler for at tilsige 25-30 vogne til møde i Henneby hver dag med 2-3 mand for at plukke fem mål hjelme og føre dem til det nordligste af Lønne klitter. Hver mand havde en sådan tur i reglen hver anden dag. I foråret fra 1. april til Sankt Hans skulle der tjenes ved fiskeriet. Jeg og min svoger, Niels Gundesen, som boede nabo til os, var hver den halve tid hver anden uge ved Nymindegab med en 6 mands båd til fiskeriet og tjente en ret antagelig forårsløn. Der blev ikke sat så meget ind på agerbruget dengang. Vi blev ved i tre år, 1851-1853, med den trafik, men så i 1854 hørte det jo op, da jeg måtte med fregatten.

Påskelørdag morgen i foråret 1853 gik vi til havs med en sagte vind fra øst. Vi have kun 12 bakker, for at vi kunne komme ind samme aften eller tidligt påskemorgen. Efter at vi havde sat bakkerne, tog vinden til og blev mere og mere kraftig. Da vi var færdige, var Blåbjerg ude af sigte. Vinden blev på kort tid sådan, at vi gik til ankers, og uden at vi kunne udrette noget, måtte vi under Guds beskærmelse opholde os der indtil 2. påskedag under regn og hårdt vejr, førend vi kunne føre sejl og krydse indad. Vores familie derhjemme var i største ængstelse for, at vi kunne være forulykket, men ved Guds beskærmelse kom vi lykkelige og velbeholdne hjem til vore kære. Den 12. september 1855 kom der en lille dreng til os, men det var en lille blomst, som Vorherre besøgte os med i fem dage¹⁶. Alt gik ellers godt for os, men vor gamle far blev efter kort tids sygeleje hjemkaldt til et bedre liv. Han var os særdeles behjælpelig, så længe han kunne.

Den 20. august 1856 kom en lille pige, som datter nummer tre, og alt gik i den bedste gænge, og vi kaldte hende Marie¹⁷. Vi havde min kones søster, Karen Sine, hjemme hos os i de fem år, så længe hun var ugift. I 1857 blev

hun gift med min fætter, Hans Søren. Hendes bryllup og udstyr skulle vi bekoste, og det beløb sig til 200 rigsdaler. Det år blev jeg beskikket til brandfoged og opsynsmand for Houstrup by i seks år, samtidig med var jeg sognets formand for løsrøforsikring.

Landbruget gik godt. Vi havde en ung knøs på 16 år til at hjælpe mig, og en pige på samme alder til hjælp for Marie, børnene var jo små. Jeg tog de år godt fat på opdyrkningen af jorden både øst og vest for Gjædderende. Det øst for var noget ubehageligt noget at have med at gøre. Det var halvt morads, som straks skulle forsynes med opilgrøfter (afvandingsgrøfter?) 15 alen mellem hver, og et gammelt dige skulle køres ud og stoppes i den moradsagtige bund og Gjædderendevoldene blandes imellem. Jeg gik ivrigt til det og arbejdede mangan middagstid på det, men det gav også fornøjelse, efter som det blev færdigt. Både øst og vest for vandløbet blev det til ca. 5 tdr. land. Vi havde begyndt at køre en del mergel på Nørremarken. Kostalden fik vi fornyet i 1856, den gamle var så snæver og dårlig af ælde, så nu fik vi lidt mere plads. Besætningen var 5-6 køer, 5 stk. ungvæg og to heste, hvoraf den ene var en følhoppe. Med god mergling og opdyrkning på fortjen kunne vi stadig have 6 køer, og det gav jo indtægt for smør, som vi altid for min kones akkuratesse kunne levere til en god pris, især efter at vi fik anlagt et lille vandmejeri med blikspande og afkøling med vand. Den metode gik helt brillant i flere år, indtil der blev oprettet mejerier i større omfang. Vi kunne ved vort eget mejeri opnå 1 kr. for et pund smør.

I 1860 kom der en lille datter, Karen Margrethe¹⁸ og i 1863 igen en datter, Kirstine¹⁹. I 1866 blev der igen født en datter, Bodil Katrine, så nu havde vi seks døtre²⁰.

Vi fik mere mergel og avlede mere, og det

var det, vi satsede på. I 1866 fik vi bygget et nyt østerhus i stedet for et gammelt ovnhaus og østerhus, som stod lidt fra hinanden øst for gården. Alt gik godt for os, børnene voksede til, den sidste blev konfirmeret og var sin mor behjælpelig i flere henseende. I 1872 fik jeg plantet, efter at jeg om vinteren havde kulegravet det stykke jord udenfor vore vinduer. Året efter plantede jeg det øvrige omkring gården. Ethvert træ, som er og står her, har jeg plantet fra små med undtagelse af det gamle æbletræ nordvest for køkkenhaven. Dette træ har Maries brødre plantet, og det kan beregnes at være 100 år gammelt, men nu er det så fortrængt af nordvestenvinden, at man tænker sit derved, og dog bærer det enkelte æbler endnu.

Jordbruget blev efterhånden forandret og forbedret. Nørremarken lå med høje oppløjede agre, som ved afledningen var blevet forbedret. Jeg fik den dannet ud i en fladere form, forinden der blev lagt mergel på. Til østermarken kørtes ikke så meget gødning, men der begyndtes så småt med lupiner i stedet for, og til fortjen brugtes også en del fiskavs²¹, som var meget probat og kunne fåes i fisketiden for en billig penge, hvor et læs kostede 1 rigsdaler. Det blev spredt ud over ageren i et ganske tyndt lag og nedpløjet til havre, som groede meget frodigt.

I 1876 blev jeg valgt ind i sognerådet, og efter 1½ år valgt til dets formand i stedet for den daværende, som var flyttet til Varde i maj 1877. Denne plads havde jeg i syv år, tillige som medlem af sandflugtskommissionen med en årlig løn for begge dele på ca. 200 kr. Jeg var da i de år nødsaget til at holde en dygtig karl. Vi havde Maries søstersøn, Gunder Peder Andersen, i seks år, en tro og dygtig mand. Vi kom af med fortjen lige før denne tid. Vi solgte den til min fætter, Hans Fisker Nielsen. I 1875 købte jeg tredieparten i Peder Jepsen gård for 4000 kr. samt aftægt. I 1866 købte jeg 5 tdr. land ager-

jord fra Niels Gundesens gård for 900 kr. samt aftægt. Det gav i det hele et samlet areal lige øst for gården på 12 tdr. land og dertil 1½ tdr. eng i Nebel Mærsk og 2 tdr. i Bork Mærsk. Det var nu et tillæg i stedet for den udmark, hvori jeg nok har dyrket en 5 tdr. land, men som var for langt borte fra gården. I november 1878 kom vi af med en stor klitlod til statsplantage og atter i 1897 den sidste del af klitlodderne, som hørte til gården. Der var tre i alt, én i Storesande på 90 tdr. land, én i Vesterklint på 20 tdr. land og én i Langdal på 22 tdr. land, i alt 132 tdr. land, som brugtes til fåregræsning, lyngtørv og fladtørv til brændsel. Nu er og bliver disse arealer tilplantet med bjergfy, som vokser aldeles over forventning og dæmper sandflugten for bestandig, et onde som man hidtil havde kæmpet imod. Det kostede staten 1800 kr., amtet 600 kr. kommunen 600 kr. og lodsejerne 600 kr. årligt. Kommunen og lodsejerne gjorde dæmpningsarbejdet ved hjelmeplantning og lyngstrøning for de 2/6, som blev pålignet. For de 4/6 af staten og amtet blev der ligeledes forrettet naturalarbejde af kommunens beboere efter den betaling, som var fastsat i regulativet. Dette arbejde blev udført om foråret med lyngstrøning med så og så mange læs eller favne lyng. Om efteråret plantedes med hjelme så og så mange travet eller mål.

Efter en lang kamp, må det siges, at man nu er herre over sandflugten. I 1836 var lange strækninger med ganske nøgne sandflader, hvor man pløjede furer op med 1½ alens mellemrum. Ved den stående kant plantede vi hjelme, således at disse stod udbredt i en passende tykkelse. Det oppløjede sand er fast tiltrådt, således at rækkerne stod pæne i syd og nord. På den tid havde syv omliggende sogne pligt til sanddæmpning, nemlig Nr. Nebel, Lydum, Outrup, Kvong, Lunde, Henne og Lønne. Arbejdet blev lignet på hartkornet, hvor meget

der skulle udføres på den strækning klitter, som tilhørte Henne-Lønne af de fem hjælpe-sogne, bestemtes årligt af en kommission, sandflugtskommissæren og andre valgte mænd. Det er forbavsende, hvilket fremskridt der er sket med sanddæmpning i det tidsrum af 70 år, især da vi begyndte at strø lyng på de indre klitter i stedet for at bruge hjelme, som var bedre egnet til de ydre klitter og havsande. Som medlem af sandflugtskommissionen havde jeg al dette arbejde at tilordne og lede efter den lagte plan. Dagligt skulle jeg føre tilsyn med dette, dog havde jeg to klitfogder til daglig hjælp. Det aflønnedes med 35 kr. årligt. Der var to klitfogder i Lønne og to i Henne distriktet. Desuden var der en lønnet overklitfoged for Ribe Amt sammen med et amtsrådsmedlem og et kommunalvalgt medlem for hver klitkommune. Disse havde navn af sandflugtskommission. Jeg stod for den tjeneste i syv år og med held som altid. I 1887 blev jeg af amtet konstitueret til vandsynsmand for de større vandløb, Lydum Å og Kanalen. Jeg afløste Marius Vandborg fra Janderup, som var afgået ved døden. Jeg begyndte med en årlig løn på 100 kr., som dog forhøjedes et par gange i dette tidsrum. Først i 1870-erne blev vor ældste datter gift med gård-ejer Lars Hansen Christensen, Lønnestak. Vor næstældste datter blev i 1880 gift med Jens Sørensen, som da fik bygget på en parcel fra vores gård. Samme år blev vores datter, Marie, gift med Peder Pedersen fra Grærup. I 1881 blev Karen Margrethe gift med Andreas Nielsen fra Lydum. De rejste i 1887 til Amerika. I januar blev vor datter, Kirstine, syg af skarlagensfeber og halssyge og døde 19 år gammel¹⁹. Det var et stort tab for os. Min Marie tog sig det nært ved savnet af hende. Vor yngste datter, Bodil Katrine, blev i 1895 gift med snedker Graves Larsen af Houstrup.

Jeg var som nævnt sognerådsformand i syv

år, og der brugtes megen tid i kommunen. I 1878 købte vi fattiggården, hvor der måtte bygges og indrettes beboelse for fattiglemmer. Derfor måtte der optages et større lån. Vi byggede en skole i Lønneklint, og ved Klinting Skole byggedes en lærerlejlighed. Der blev også bygget en ny skole i Dyreby. Det meste arbejde falder på formanden, særligt med skrivelser. Det gik dog godt, vi tog det roligt med hinanden, om jeg end undertiden fandt mig besværet med al det kommunale, så kunne min hustru med få ord oplive mig. På grund af det kommunale arbejde havde vi i seks år Gunde Peder til gårdskarl.

Hjemme har jeg et par gange været i fare. Man går i tryghed og ænser ikke faren. Første gang faldt jeg ned fra midt på taget, fordi et reb brast under tækning på sydsiden af stuehuset. Jeg faldt ned på stenbroen, men uden at jeg tog den mindste skade. Anden gang var et par dage efter Maries jordefærd. Jeg sad oppe på østerhusets hjald på mine knæ for at lempe noget strøelse ud. Det træ jeg sad på gled af bjælken, således at jeg faldt baglæns ned på noget skrammel. Jeg slog bagefter, dog ikke farligt.

I 1887 døde vor ældste datter, Ane Marie¹⁴, fra mand og otte børn, hvoraf vi tog Kristine, som var syv år. Sorger og glæder vandrer på rad, som vi trolig delte og kunne trøste hinanden, så vi havde det godt. Vi nåede d. 26. oktober 1901 vor 50 års bryllupsdag. Vi havde til denne højtidssdag, som Vorherre skænkede os, vore nærmeste slægtninge og vore børn og børnebørn. Om formiddagen var vi i kirke og til alters. Bagefter havde vi middag med vore børn, deres mænd, min søster og mand og flere venner. Fra Varde kom mine to kusiner og deres mænd. Mange kønne ting fik vi foræret, bl.a. et smukt stueur af vore børn, et stort bilde af os selv i kultegning fra vore børnebørn

samt mange andre ting. Fra våbenbrødrene fik vi sølvgenstande og 20 kr. i guld. Fra beboerne i Henne-Lønne fik vi 65 kr. i guld.

Vi mærker alderen, især min Marie. Hun fyldte 76 år d. 3. marts²², og jeg 71 år d. 26. januar. Hun er imidlertid svag af helbred. Vi blev for gamle til at sidde med gården, men fandt ingen købere. Dårlige, tørre åringer hvor gælden blev forøget, og i det hele taget gav det os kun slid, men vi havde det trods alt godt. Vi var til dagligt om sommeren fire mennesker og om vinteren tre. Vor plejedatter, Kristine, havde vi til stadighed både sommer og vinter. Desuden havde vi en ung pige eller dreng om sommeren til køerne. Arbejdet med høslæt og kornhøst lejede vi i reglen ud på akkord. Det gik jo, og vi befandt os glade og veltilfredse. Marie kunne imidlertid ikke forrette synderligt, hun beklagede sig over, at hendes syn og kræfter tog af. Jeg trøstede hende med, at hun nok måtte være fri, hun havde i sine unge dage haft det strengt mangan gang. Hun havde været mig en flittig og trofast medhjælper på denne vor vandring, bare vi måtte beholde hende. Hun kunne i sommertiden være omkring os, når vi tog i engen, og ligeledes når vi kom hjem. Så kunne vi med glæde overkomme vort arbejde. Vi havde i 1904 Kristines yngste søster, Hansine, fra maj, så de var to raske piger, der kunne forrette noget. Fra 1. maj 1904 blev min kære hustru syg, og jeg også. Vi antog det for en forkølelse, og lå meget til sengs i tre dage. Jeg kom så i gang igen, men Marie måtte holde sengen. Vi fik fat i doktoren. Han mente, det var noget influenza. Vi fik fat i præsten og kom begge til alters. Ja, dage kom, og dage gik. Det var brystet, der var og forblev dårlig med streng hoste af og til. Vi syntes, det gik bedre, og vi havde godt håb. Hun kom op at sidde i en stol en halv time et par gange om dagen. Der kom så mange koner nordfra og

fjord til for at tale med hende. Hun var så afholdt, og de kom med flasker med vin, og kager havde de med til hende. Hun var stedse den stille, jævne og snaksomme, men hun befattede sig ikke med at gå i by eller med bysnak. Den sidste formiddag bad vi med hinanden og læste vores yndede salmevers: »Jesus kom dog nær til mig« og »Du Herre Krist min frelser est«. Det var stedse hendes yndlingssalmer. Vi læste så med hinanden, men hun kunne ikke længere, åndedrættet blev for streng, hun sad støttet af puderne op i sengen. Hun døde d. 21. juni middag kl. 12, uden at vi tænkte os, at timen var så nær. Vi syntes, og det syntes hun også selv, at det var lidt bedre. Vi skulle have vores middagsmad, sagde hun. Hun sad op i sengen, og vi satte os til bords Kristine, hendes søster og jeg. Som jeg lige var begyndt at spise, lagde hun sig ned på puden, så stille og roligt og døde uden mindste uro i nogen måde. Hun blev jordet d. 26. juni søndag kl. 1. Hun blev båret ind i kirken under stor deltagelse. Samme efterår lod jeg et minde sætte på hendes grav, som er ordnet sådan, at det tjener for os begge.

Her slutter optegnelserne.

Christian Gravesen døde d. 1. marts 1911²³.

Kilder og noter:

1. Englandskrigen 1801-14, hvor Danmark blev involveret fra 1807.
2. I bogen: Træk fra Vestkysten side 154-155 fortæller Torben Klinting, at Adser Christensen i 1840 overlod bådførerskabet til »Kræ Prins fra Holmsland og passede derefter sin gård og sine mange bestillinger. Han var søgnefoged og klitfoged og meget virksom for udtørringen af Filsø og Rolfso. Han vedblev at stå som ejer af skibet og en lod bakker indtil 1848, da mange af de unge karle indkaldtes på grund af krigen, og skibet blev lagt op. De fisk, som ikke kunne sælges ved Gabet, blev kørt hjem til Houstrup, hvor Adser Christensen lod dem rense, salte og tørre. Derefter blev de bundet i knippe på 1/8 og 1 lispund (8 kg.) og solgtes på markeder i Varde, Ribe og Vorbasse. Konen fulgte med til markederne og hjalp til ved salget«.
3. Mærkeligt nok omtaler Christian Gravesen ikke, at familien var ude for en stor ulykke, som man kan læse om i Torben Klintings bog Træk fra Vestkysten side 155: »Som gammel mand havde Adser Christensen den store sorg den 8. juni 1869 at stå på en af de yderste klitter ud for Houstrup og se på, at hans søn, husmand og fisker Hans Adersen, og hans søsters to sønner, Christen og Graves Christensen, sammen med to andre fiskere druknede ved, at fiskerbåden under en storm kængrede i Gabsmundingen« (Ringkøbing Fjords udløb ved Houstrup). Hans Adersen, der var gift, blev 29 år, Christen Gravesen, der ligeledes var gift, blev 40 år og Graves Christensen 25 år, ifl. Henne Kirkebog. De andre omkomne var husmand og fisker Niels Jørgensen, Nr. Nebel, husmand og fisker Kjeld Salomonsen, Skyhede. Husmand og fisker Johannes Tysker (Jensen) fra Houstrup var den eneste, der overlevede ulykken. De var alle gift.
Om ulykken fortæller Torben Klinting i Fiskerne ved Nymindegab side 75-77: »Båden blev kaldt »æ Houstrup Skif« og havde sit leje ved »æ Udè-Gaf« lige ved udløbet. Boderne lå ved de yderste klitter og lige ud for Houstrup. Bådelaget var taget ud om aftenen den 7. juni. I den tidlige morgenstund dagen efter rejste der sige en storm, og fiskerne måtte søge til land. Fiskerpigerne fra boderne og mange af Houstrup bys mænd og kvinder stod på de yderste klitter og så efter »vaa folk«. Der stod den gamle bådfører, gårdmand Adser Christensen fra Houstrup, hvis søn var med, og der stod hans søster, Stine, hvis to sønner, Christen og Graves Christensen, var med. De så båden nærme sig Gabsmundingen, og de så en mægtig sø begrave dem.

- Da båden igen kom op, var den kængret, og folkene skyllet bort fra den. De druknede alle på én mand nær. Det var Johannes Jensen fra Houstrup. Han reddede sig i land ved at klynge sig til en åre.
Førerens lig drev i land på Oksby Strand den 8. juli og blev begravet på Henne Kirkegård den 13. juli.
Graves Christensens lig blev ikke fundet og genkendt.
Hans Adsensens lig drev ind på Houstrup Strand og blev begravet på Henne Kirkegård d. 14. juni.
Niels Jørgensens lig drev ind i Ribe Å, hvor det blev genkendt af fiskere, som slog græs i engene. Det blev begravet på Nørre Nebel Kirkegård.
Kjeld Salomonsens lig drev ind ved List, hvor det blev genkendt og begravet på Sild«.
4. Kjelst beliggende i Billum Sogn ved Ho Bugt.
 5. Mikkelsdag 29. september.
 6. Kortløbet artillerivåben der skyder i en krum bane.
 7. Vedrørende forsvaret af Vesterhavsoerne fortæller kapteinløjtnant Otto Chr. Hammer i Vesterhavsoernes Forsvar i Aaret 1864: »I krigen 1848-50 overlod man heller ikke Vesterhavsoerne til sig selv. Ihvorvel det kun var svage midler, der blev anvendt, var man dog i stand til at holde øerne og indjage fjenden skræk på fastlandet, indtil slesvigholstenske kanonbåde fortrængte vore armerede smækker til øen Fanø. I 1850 satte man sig atter i fast besiddelse af øerne, idet kanonbåde og dampskibe førtes derover og fordrev fjenden til Elben. Ja, der anvendtes endogså dengang ikke ubetydeligt til anlæg af værker med positionsskyts. Da freden var sluttet i 1851 afvæbnedes landet, og som følge heraf blev de omhandlede værker atter sløjft og positionsskytset samt kanonbådene igen ført til København«. Positionsskyts er fastmonterede kanoner i f.eks. en skanse.
 8. Horns Rev
 9. Farvandet ud for Fanø-Skallingen.
 10. Knop eller hank bag på en forladekanon.
 11. Den dræbte var Wilhelm Mønnich Hansen, søn af kongelig lakaj Hansen, København. Han omkom 11/9 1848 og blev begravet 14/9 19 år gammel. Nordby kirkebog.
 12. Gomme Frederik Brandt, født 1814, gift med Nikoline Henriette Vilstrup fra Borrís. Hun døde der 1863. Han var præst i Henne-Lønne 1847-1856, hvorefter han flyttede til Storríng-Galten i Århus Stíft. Evald Kappelskov: Om Henne Sogn gennem tiderne, side 101.
 13. Matr.nr. 9a Houstrup.
 14. Ane Marie født 2/7 1852. Hun døde 1887. Henne kirkebog,
 15. Ane Cathrine født 5/4 1854. do.

16. Gunde blev født d. 12/9 1855 og døde 17/9 samme år.
do.
17. Marie født 20/8 1856.
18. Karen Margrethe født 19/1 1860. do.
19. Maren Kirstine født 4/3 1863. Hun døde 3/1 1882. do.
20. Bodil Catrine født 3/9 1866. do.
21. Fiskeaffald.
22. Marie Gundesen født d. 3/3 1825 I Houstrup. Hun
døde d. 21/6 1904.
23. Christian Gravesen benævnes nogle steder i Henne
Kirkebog Chresten Graversen Adersen.

NB. Erindringerne opbevares på Blåbjerg lokalhistoriske
Arkiv.

*Søren Manøe, født 1934, Solvænget 107, 6870
Ølgod. Pensioneret lærer og museumsinspektør. Har
tidligere udgivet en lang række artikler i Fra Ribe
Amt, Ølgod Museum, Mark og Montre, lokalhistori-
ske bøger m. m.*